

Mieczysław Piechnik

Wyższa Szkoła Ekonomii, Turystyki i Nauk Społecznych w Kielcach

INNOWACYJNOŚĆ MAKROREGIONU POLSKI WSCHODNIEJ W LATACH 2000-2013. PROBLEMY, TENDENCJE, PERSPEKTYWY

Streszczenie: Artykuł przedstawia problematykę innowacyjności i jej rozwój w kontekście Programu Operacyjnego Rozwoju Polski Wschodniej 2007-2013. W pierwszej części przybliżono politykę regionalną, która od 2000 r. tworzyła podstawy ekonomicznego rozwoju województw, co znalazło odzwierciedlenie w licznych programach inicjujących powstawanie nowoczesnej gospodarki. W dalszej części dokonano próby oceny innowacyjności na obszarze Polski Wschodniej na podstawie wybranych wskaźników regionalnych kreujących konkurencyjną gospodarkę oraz wskazano potencjał naukowo-badawczy i instytucjonalny inspirujący nowe procesy innowacyjne w gospodarce Polski Wschodniej. W końcowej części artykułu podkreślono, że sukces innowacyjnej gospodarki na obszarze Polski Wschodniej będzie w dużej mierze uzależniony od stopnia wykorzystania funduszy Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: innowacyjność, polityka regionalna, strategia rozwoju, programy operacyjne.

1. Wstęp

Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej na lata 2007-2013 to pierwsza w Polsce strategia makroregionalna, obejmująca pięć województw: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. Obszar ten ze względu na podstawowe wskaźniki makroekonomiczne, znacząco niższe od średnich krajowych, został uznany w 2005 r. przez Unię Europejską jako obszar peryferyjny, wymagający dodatkowych środków do przyspieszonego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Dokonanie znacznego postępu przez Polskę Wschodnią wymaga, oprócz istotnych środków zewnętrznych, także palety nowoczesnych instrumentów polityki regionalnej, współdziałania różnych partnerów, rozwijania endogenicznego potencjału rozwojowego oraz wykorzystania możliwości, jakie wynikają z członkostwa naszego kraju w UE¹.

¹ *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do 2020 r.*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008, s. 5.

Przetworzenie tak nagromadzonego potencjału w sukces społeczno-gospodarczy makroregionu wymaga wysiłku całej społeczności, a zwłaszcza instytucji, organizacji gospodarczych i menedżerów, aby uruchomić współpracę przedsiębiorców z ośrodkami badawczo-rozwojowymi w celu przekształcenia tego obszaru w gospodarkę innowacyjną i konkurencyjną, atrakcyjną także dla inwestycji zagranicznych. W publikacji ograniczono się do próby oceny interakcji innowacyjnych na obszarze Polski Wschodniej, wykorzystując do tego celu podstawowe, a zarazem jeszcze tradycyjne nośniki innowacji, w literaturze ekonomicznej bowiem pojawiają się już sygnały o wyparciu pojęcia innowacyjności przez tzw. modele biznesowe, jako bardziej współczesne determinanty nowego sposobu myślenia o rozwoju, technologii, przetwarzaniu informacji i elastyczności działania.

2. Obszar Polski Wschodniej w polityce regionalnej

Województwa Polski Wschodniej należą do najuboższych w Polsce i w UE. Historyczne czynniki zróżnicowania polskich regionów mają swój początek w okresie zaborów, a także II Rzeczypospolitej. Wprawdzie w okresie międzywojennym podjęto procesy modernizacyjne gospodarki, ale nie zniwelowały one dysproporcji społeczno-gospodarczych, ponieważ zostały przerwane przez wybuch II wojny światowej. Z kolei inwestycje Polski Wschodniej w okresie PRL miały charakter raczej punktowy, niedopasowany do kontekstu regionalnego. Dlatego nadal dominowało tu mało opłacalne, rozdrobnione rolnictwo.

Także transformacja ustrojowa po 1980 r. spowodowała znaczny spadek produkcji i potencjału wytwórczego. Pojawiło się wysokie bezrobocie, m.in. na skutek negatywnych wyników restrukturyzacji przemysłu, zwłaszcza obronnego i elektromaszynowego powstałych na bazie Centralnego Okręgu Przemysłowego i likwidacji PGR. Niska atrakcyjność tego obszaru powodowała więc bardzo mały dopływ kapitału, w tym zagranicznego.

Warto przy tym nadmienić, że województwa Polski Wschodniej jeszcze przed przystąpieniem Polski do UE otrzymywały znacznie mniej środków przedakcesyjnych w porównaniu z województwami leżącymi w centrum i na zachodzie kraju. Nawet w latach 2004-2006 większość środków była przeznaczana na realizację sektorowych inwestycji z zakresu transportu i ochrony środowiska poza województwami Polski Wschodniej.

Niedorozwój Polski Wschodniej został dostrzeżony dopiero w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym², w której wskazano, że do obszarów wymagających restrukturyzacji należy także region południowo-wschodni, zdeformowany strukturalnie przez procesy trwałego zapóźnienia cywilizacyjnego i nieudane próby jego przełamania w okresie ostatniego 50-lecia.

² Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym, DzU nr 89, poz. 415.

Jednak nowe podstawy prawne polityki rozwoju tego obszaru stworzyła dopiero ustawa z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego³. Na mocy tej ustawy Rada Ministrów przyjęła *Narodową Strategię Rozwoju Regionalnego 2001-2006*⁴.

W kolejnym Narodowym Planie Rozwoju, na lata 2004-2006, także dostrzeżono, że czynnikami hamującymi rozwój Polski Wschodniej są m.in.: nieefektywna struktura zatrudnienia, mała produktywność rolnictwa, niski poziom rozwoju usług, przemysłu i infrastruktury technicznej, słaba jakość zasobów ludzkich oraz niski wskaźnik urbanizacji i zaangażowania kapitału zagranicznego. W związku z tym istotne wsparcie dla tych regionów pojawiło się w postaci kontraktów wojewódzkich, traktowanych także jako element polityki regionalnej. W ramach programów przygotowanych w latach 2001-2006 do województw Polski Wschodniej skierowano środki budżetowe w wysokości 1 mld zł, czyli ponad 20% więcej, niż przewidziano w ramach kontraktów dla wszystkich województw. Większość tych środków przeznaczono na podniesienie standardu infrastruktury społecznej-oświatowej i ochrony zdrowia oraz transportowej. Zasilenie to nie wpłynęło jednak na znaczące zmiany w omawianym obszarze

W Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego 2002-2006 po raz kolejny stwierdzono marginalizację ekonomiczną i społeczną Polski Wschodniej oraz uznano, że jest to najsłabszy obszar w UE. Mimo to algorytm podziału środków w ramach segmentu regionalnego w 80% uwzględnił alokację wynikającą z udziału ludności, a tylko 10% z niskiego poziomu PKB i 10% wysokiego strukturalnego bezrobocia. W rezultacie dopływ środków z tak dokonanego podziału nie był odczuwalny w Polsce Wschodniej w kontekście ogromnych potrzeb.

Potrzeba rozwoju Polski Wschodniej została również zaakcentowana w *Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015*⁵ i w *Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia 2007-2013*⁶. W dokumentach tych stwierdzono m.in., że w pięciu województwach Polski Wschodniej poziom i efektywność rozwoju, stan infrastruktury oraz poziom życia są najsłabsze w porównaniu z innymi regionami kraju, więc województwa te wymagają głębokich przekształceń strukturalnych we wszystkich dziedzinach życia społecznego i gospodarczego. Zatem alokacja środków budżetowych powinna być uzależniona od poziomu PKB na mieszkańca i stopy bezrobocia.

³ Ustawa z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego, DzU nr 48, poz. 550.

⁴ Uchwała Nr 105 Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2000 r. w sprawie przyjęcia Narodowej Strategii i Rozwoju Regionalnego 2001-2006, MP nr 43, poz. 851.

⁵ *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.

⁶ *Narodowa Strategia Spójności 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.

Nieco odmienne stanowisko w polityce regionalnej pojawiło się w *Krajowym Programie Reform na lata 2005-2008*⁷, który został ukierunkowany głównie na realizację odnowionych celów Strategii Lizbońskiej. W dokumencie tym stwierdza się, że dla rozwoju regionów i przedsiębiorstw kluczowe staje się wspieranie rozwoju rynku innowacji, sfery badawczo-rozwojowej oraz otoczenia instytucjonalnego, służącego współpracy między B+R a gospodarką. Wzrostowi innowacyjności gospodarki powinny również sprzyjać technologie informacyjne oraz usprawnienia z wykorzystania ekotechnologii. Przedsięwzięcia te powinny być skierowane przede wszystkim do obszarów słabiej rozwiniętych.

Do przełamania syndromu zacofania Polski Wschodniej przyczyniła się zdecydowanie dopiero Unia Europejska, która po przyjęciu w 2004 r. nowych członków dostrzegła znaczne zróżnicowanie regionalne w rozwoju społeczno-gospodarczym. Prezydencja luksemburska w 2005 r. zaproponowała więc utworzenie na lata 2007-2013 specjalnego funduszu przeznaczonego na wsparcie dla pięciu najbardziej potrzebujących regionów, do których zaliczono województwa: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie.

Chcąc nadać skuteczny bieg inicjatywom podjętym w UE, rząd RP opracował nowy dokument, pod nazwą *Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej na lata 2007-2013*⁸, wspierający procesy rozwojowe wspomnianych województw. Program uzyskał aprobatę Komisji Europejskiej 2 października 2007 r., a na jego realizację przyznano 2675,3 mln EUR z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Kwota ta została zwiększona o 401,3 mln EUR z budżetu krajowego. Tak ukształtowany Program Polski Wschodniej stał się jednym z instrumentów polityki regionalnej kraju; jego uzupełnieniem były regionalne programy operacyjne przygotowane przez samorządy wojewódzkie oraz krajowe, takie jak: Innowacyjna gospodarka, Infrastruktura i środowisko, Kapitał ludzki, Pomoc techniczna. Uruchomienie dodatkowych instrumentów finansowych przez UE stworzyło ogromne szanse rozwoju tych obszarów poprzez podniesienie na wyższy poziom nauki, gospodarki i komunikacji, a tym samym uruchomienie procesów innowacyjnych w całym makroregionie. Efekty tych nakładów na „półmetku” realizacji programu zostaną przedstawione w dalszej części publikacji.

3. Innowacyjność jako kryterium postępu i rozwoju

Encyklopedyczne ujęcie innowacyjności jako wdrożenie nowości do praktyki zostało z powodzeniem zaadaptowane do wielu dziedzin prorozwojowych. Praktyczna użyteczność tego terminu pojawiła się także wówczas, gdy znalazł zastosowanie

⁷ *Krajowy Program Reform na lata 2005-2008*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2005.

⁸ *Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.

w procesie formułowania kryteriów oceny innowacyjności projektów współfinansowanych z funduszy europejskich.

Instytucje dysponujące funduszami europejskimi na rzecz postępu i rozwoju *sensu largo* definiują innowacyjność zgłaszanych projektów głównie przez pryzmat wykorzystania ich technologii na poziomie regionalnym, krajowym czy światowym. Do pomiarów tych poziomów innowacji i ich nowatorskiego podejścia do produktów, procesów czy organizacji należało stworzyć dodatkowe funkcje pojęcia innowacyjności, aby powstał nowy katalog instrumentów określających precyzyjnie rodzaj i charakter zgłoszonej do realizacji finansowania innowacyjności.

Obecnie zakres stosowanej definicji innowacyjności pochodzi z tzw. Oslo Manual – międzynarodowego podręcznika o innowacyjności, będącego wynikiem współpracy w ramach Grupy Roboczej OECD Ekspertów Krajowych ds. Wskaźników Naukowo-Technicznych (OECD Working Party of National Experts on Science and Technology Indicators NESTI) oraz Grupy Roboczej Eurostatu ds. Statystyki, Nauki, Techniki I Innowacji i wielu ekspertów wewnętrznych⁹.

Zgodnie z Oslo Manual przez innowacje rozumie się wprowadzanie do praktyki w przedsiębiorstwie nowych lub znacząco ulepszonych rozwiązań, które dotyczą produktu, czyli towaru bądź usługi, procesu, marketingu lub organizacji. Istotą innowacji jest zatem zaoferowanie nowego towaru na rynku, uruchomienie nowych metod wytwarzania czy wprowadzenie nowej organizacji do bieżącego funkcjonowania przedsiębiorstwa¹⁰.

Szerokie zastosowanie innowacyjności w procesach unowocześniania gospodarki spowodowało określenie jej dalszych elementów analitycznych pod postacią innowacji rodzajowych, a więc produktowej, procesowej, marketingowej i organizacyjnej. Innowacja produktowa według modelu Oslo Manual polega na wprowadzeniu na rynek nowych lub znacząco ulepszonych towarów i usług. Ulepszenie może dotyczyć cech technicznych, komponentów, materiałów, zainstalowanego oprogramowania, bardziej przyjaznej obsługi przez użytkownika oraz innych cech funkcjonalnych. Z kolei innowacja procesowa oznacza wdrożenie do praktyki przedsiębiorstwa nowych lub znacząco ulepszonych metod wytwarzania charakteryzujących się zmianami w technologii, urządzeniach i oprogramowaniach. Natomiast innowacja marketingowa polega na znaczących zmianach w wyglądzie towarów, ich opakowaniu, promocji i polityce cenowej. Innowacja organizacyjna zaś oznacza wprowadzenie do praktyki przedsiębiorstwa nowych metod organizacji działalności biznesowej, administracyjnej, edukacyjnej czy zdrowotnej.

Należy podkreślić, że wśród innowacji w PO Innowacyjna Gospodarka preferencje uzyskała innowacja produktowa i procesowa. Oznacza to, że w pierwszej ko-

⁹ *Innowacyjne Fundusze Europejskie na innowacyjne inwestycje. Narodowa Strategia Spójności*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 10.

¹⁰ *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, s. 10.

lejności będą wspierane inwestycje związane z wytwarzaniem nowych produktów przy użyciu najnowszych technologii¹¹. Takie ukierunkowanie działalności przedsiębiorstw w rezultacie winno się przyczynić do zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki.

Tendencje rozwojowe oraz postępująca globalizacja dowodzą, że trwały rozwój może zagwarantować budowanie przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw opartej właśnie na innowacjach, elastycznej produkcji i niewiązaniu się z jednym modelem biznesowym. Dlatego też kluczowe znaczenie ma stymulowanie wzrostu nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach oraz większe wykorzystanie wyników prac badawczo-rozwojowych przez podmioty gospodarcze, w tym zwiększenie transferu nowoczesnych rozwiązań technologicznych, produktowych i organizacyjnych. Efektem tak ukształtowanej innowacji będą nowe miejsca pracy oparte na wiedzy, produkty o wyższych cechach i funkcjach użytkowych, nowe rynki zbytu, poprawa ochrony środowiska. Wartością ogólnospołeczną będzie także zmniejszenie luki technologicznej pomiędzy Polską a najbardziej innowacyjnymi gospodarkami świata.

Podobną prognozę rozwoju kraju przedstawia *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020*, w której innowacyjność nadal traktowana jest jako główne źródło konkurencyjności i wzrostu gospodarczego na obszarach regionalnych. Właśnie budowa podstaw konkurencyjności województw, jako jeden z celów strategicznych rozwoju regionalnego, będzie realizowana m.in. poprzez zwiększenie możliwości wprowadzenia rozwiązań innowacyjnych przez przedsiębiorstwa i instytucje regionalne, ze szczególnym uwzględnieniem realizacji inwestycji wielosektorowych¹². W tym kontekście polityka innowacyjna traktowana jest jako element strategii społeczno-gospodarczej i służy przyspieszeniu postaw proinnowacyjnych wśród podmiotów gospodarczych w celu tworzenia klimatu przedsiębiorczości i konkurencyjności.

Takie ukierunkowanie rozwoju zmierza również do tego, aby w pełni wykorzystać atuty regionów, w postaci zarówno szeroko rozumianych zasobów materialnych, jak i potencjału intelektualnego, i tym samym stworzyć aktywne interakcje pomiędzy biznesem a uczelniami i pozostałym zapleczem naukowo-badawczym.

4. Innowacyjność w województwach Polski Wschodniej

Innowacyjność, określana w literaturze jako zdolność do kreowania nowości i umiejętności, której efektem jest wdrażanie innowacji w procesach organizacyjno-wytwórczych, inspiruje również odpowiednie instytucje naukowo-badawcze do twórczego działania na rzecz unowocześniania gospodarki.

¹¹ *PO Innowacyjna Gospodarka...*, s. 7.

¹² *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie. Synteza*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 9.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki innowacyjności w województwach Polski Wschodniej w latach 2000 i 2009

Lp	Wyszczególnienie	Lubelskie		Podkarpackie		Podlaskie		Świętokrzyskie		Warmińsko-Mazurskie						
		2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009					
1	PKB na 1 mieszkańca (<i>per capita</i>) ^a	13 620	23 219	170	13 574	23 101	170	14 642	24 434	167	15 083	26 763	1177	15 238	24 814	163
2	Nakłady inwestycyjne w mln zł (ceny bieżące)	4 033	7 932	197	3 927	8 535	217	2 282	4 635	203	2 750	6 180	225	2 643	5 854	221
3	Nakłady inwestycyjne na 1 mieszkańca w zł	1 828	3 673	201	1 846	4 064	220	1 867	3 897	209	2 078	4 861	234	1 803	4 101	227
4	Nakłady na działalność B+R w mln zł (ceny bieżące)	148	296	200	123	189	154	36	66	183	21	147	700	57	116	204
5	Nakłady na działalność B+R na 1 mieszkańca w zł	66	137	208	58	90	155	30	56	187	16	115	719	39	81	208
6	Relacje nakładów na B+R do PKB w %	0,55	0,48	87	0,46	0,37	80	0,23	0,26	113	0,12	0,27	225	0,29	0,23	79
7	Zatrudnienie w działalności B+R na osobę	3 494	3 080	88	1 572	1 605	102	1 459	1 555	107	730	1 099	151	1 258	1 229	98
8	Nakłady na działalność B+R na innowacje produktowe i procesowe w przemyśle w mln zł	638	496	78	473	949	201	135	273	202	410	226	55	168	243	147
9	Przedsiębiorstwa, które poniosły nakłady na innowacje produktowe procesowe w przemyśle w % przedsiębiorstw	36,8	29,4	80	38,3	36,7	96	38,9	28,8	74	33,1	26,5	80	28,5	23,9	84
10	Wynalazki zgłoszone	73	137	188	87	70	80	19	50	263	44	47	107	25	35	140
11	Udzielone patenty	31	60	194	35	45	129	6	15	250	13	37	285	8	9	113

^aDane ujęte w kolumnie 2009 pochodzą z 2008 r.

Źródło: *Roczniki Statystyczne Województw Głównego Urzędu Statystycznego za lata 2001 i 2010 oraz obliczenia własne.*

Według Komitetu Badań Naukowych działalnością innowacyjną są prace związane z przygotowaniem, uruchomieniem, wytwarzaniem nowych lub udoskonalonych materiałów, wyrobów, urządzeń, usług, procesów lub metod przeznaczonych na rynek lub innego wykorzystania w praktyce. Przez działanie innowacyjne rozumie się również podnoszenie poziomu edukacji, działalności standaryzacyjnej i normalizacyjnej, podnoszenie sprawności i jakości działania służb publicznych¹³. W założeniach tych wymienia się także mierniki innowacyjności gospodarki, które w większości zostały uwzględnione w tab. 1 i posłużyły do oceny poziomu innowacyjności wszystkich województw zaliczonych do Polski Wschodniej.

Innowacje pełnią obecnie wiele niezmiernie istotnych funkcji o charakterze ekonomicznym, społecznym, techniczno-produkcyjnym i ekologicznym w kształtowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego regionów. I właśnie z uwagi na ten uniwersalny charakter innowacje umożliwiają rozwój cywilizacyjny, przemiany strukturalne i poprawę efektywności gospodarowania przedsiębiorstw.

Ze względu na specyficzne cechy procesu innowacyjnego, bardzo istotną rolę w jego stymulowaniu odgrywa czynnik publiczny, a na poziomie regionów samorządy, które powinny współuczestniczyć we własnej polityce proinnowacyjnej, dostosowanej do lokalnych uwarunkowań. Występujące procesy integracyjne pomniejszają znaczenie państw, natomiast podnoszą i wzmacniają wagę instytucji ponadnarodowych, regionalnych i lokalnych w kształtowaniu właśnie działań innowacyjnych¹⁴.

Wyrazem procesów innowacyjnych zachodzących w regionach są opracowane na lata 2005-2013 Regionalne Strategie Innowacji, które określają kierunki polityki innowacyjnej i optymalne struktury organizacyjne wspierające rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Celem tych dokumentów jest wspomaganie władz regionalnych we wdrażaniu efektywnych systemów innowacyjnych, tworzenie partnerstwa i współpracy pomiędzy ośrodkami naukowo-badawczymi a przedsiębiorstwami wytwórczymi i usługowymi. Upowszechnianie procesów innowacyjnych, a zwłaszcza wdrażanie nowych technologii staje się kluczowym instrumentem budowania przewagi konkurencyjnej i źródłem generowania zysku ekonomicznego w przedsiębiorstwach, które we współczesnej gospodarce są nośnikami innowacyjności.

Poziom rozwoju gospodarczego Polski Wschodniej wykazuje duże zróżnicowanie przestrzenne. Powszechnie przyjmowanym, najbardziej syntetycznym wskaźnikiem tego rozwoju jest przyrost PKB *per capita*, którego wysokość informuje także o standardzie życia mieszkańców na danym obszarze. Z danych zamieszczonych w tabeli 1. wynika, że średnia wartość PKB na 1 mieszkańca w tym makroregionie w 2008 r. wyniosła 24 460 zł i stanowiła 73,1% przeciętnej wartości krajowej. Największą kwotę w badanym roku uzyskało województwo świętokrzyskie –

¹³ Założenia polityki innowacyjnej państwa do 2002, Komitet Badań Naukowych, Warszawa 1999, s. 5.

¹⁴ A. Świadek, *Innowacyjność przedsiębiorstw przemysłowych regionu zachodnio-pomorskiego w latach 1997-2003*, [w:] *Innowacje w działalności przedsiębiorstw w integracji z Unią Europejską*, red. W. Janasz, Difin, Warszawa 2005, s. 13.

26 763 zł, a najniższą podkarpackie – 23 101 zł. Przyczyny utrzymywania się niskiego poziomu PKB na mieszkańca na tym terenie w stosunku do średniej krajowej tkwią w najwyższym w skali kraju udziale ludności rolniczej i w zubożeniu bazy ekonomicznej w wyniku procesów restrukturyzacyjnych przemysłu.

Wielkość PKB *per capita* nie miała bezpośredniego przełożenia na rozmiary nakładów inwestycyjnych poniesionych w latach 2000-2009; wprawdzie największy przyrost tych nakładów w omawianym okresie uzyskało także świętokrzyskie (o 125%), ale najniższy lubelskie (o 97,0%). Mimo że wzrost nakładów inwestycyjnych był na przestrzeni 9 lat znaczący, ich wartość w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2009 r. wyniosła 4119 zł i stanowiła zaledwie 71,9% średniej krajowej. Najwyższą sumę nakładów na mieszkańca uzyskało województwo świętokrzyskie – 4861 zł, a najniższą lubelskie – 3673 zł. Niskie wskaźniki nakładów inwestycyjnych w makroregionie Polski Wschodniej są m.in. skutkiem małego zainteresowania inwestorów zagranicznych tym obszarem.

O niewielkiej atrakcyjności tego makroregionu dla inwestorów zagranicznych świadczy fakt, że w 2009 r. odsetek spółek *joint venture* wynosił tu zaledwie 5,9% funkcjonujących w Polsce. Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego w poszczególnych województwach w tym roku wyniosła: w lubelskim 1008, podkarpackim 913, podlaskim 488, świętokrzyskim 553 i warmińsko-mazurskim 939¹⁵.

Nakłady na działalność B+R w regionach Polski Wschodniej pod względem wysokości i dynamiki, co wynika z danych zamieszczonych w tabeli 1., są jeszcze bardziej zróżnicowane niż dotychczas przytoczone wskaźniki. W 2009 r. najwyższą kwotę na ten cel wyasygnowano w województwie lubelskim – 296 mln zł, a najniższą w podlaskim – 66 mln zł. Nakłady przypadające na 1 mieszkańca w makroregionie w 2009 r. wyniosły 95,80 zł i stanowiły zaledwie 40,3% przeciętnej kwoty krajowej. Najlepsza sytuacja pod tym względem wystąpiła w województwie lubelskim, w którym kwota ta równała się 137 zł, a najgorsza w warmińsko-mazurskim, gdzie nakłady ukształtowały się na poziomie 56 zł. Skutków małych nakładów na działalność B+R należy upatrywać w niskim ich udziale w PKB, który dla makroregionu w 2009 r. wyniósł 0,3%, przy średniej krajowej 0,6%. Najkorzystniejszy wskaźnik tego typu uzyskało województwo lubelskie – 0,48%, a najniższy warmińsko-mazurskie – 0,23%. Ograniczenie nakładów na działalność B+R było spowodowane głównie upadkiem dużych przedsiębiorstw produkujących na potrzeby obronności kraju, zwłaszcza w województwach świętokrzyskim i podkarpackim.

Odmienne do nakładów ukształtowała się dynamika zatrudnienia w działalności B+R. Na przestrzeni 2000-2009 przyrost tej kadry o 51,1% odnotowano w województwie świętokrzyskim, o 7% w podlaskim, o 2% w podkarpackim. Natomiast regres wystąpił w lubelskim (o 12%) i warmińsko-mazurskim (o 2%). Zgoła inaczej w analizowanych latach wygląda kolejność regionów w nakładach na działalność B+R w dziedzinie innowacji produktowej i procesowej w przemyśle. Najwięk-

¹⁵ *Rocznik Statystyczny Województw 2010*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, s. 605.

szą dynamikę w tym zakresie uzyskało podlaskie (202%), następnie podkarpackie (201%) i warmińsko-mazurskie (147%), a spadek odnotowano w świętokrzyskim (o 45%) i lubelskim (o 22%).

Przedsiębiorstwa, chcąc sprostać globalnej konkurencji, powinny wykazywać aktywną przedsiębiorczość, która realizuje się w innowacyjności. Tymczasem w Polsce Wschodniej w okresie 2000-2009 wystąpił regres przedsiębiorstw innowacyjnych. Z danych zamieszczonych w tab. 1 wynika, że średni udział przedsiębiorstw lokujących nakłady na innowacje produktowe i procesowe zmniejszył się z 35,1% do 29,1%. Największy spadek odnotowano w województwie podlaskim (o 26%), następnie w lubelskim i świętokrzyskim (o 20%), a najniższy w podkarpackim (tylko o 4%). Natomiast najwyższy odsetek przedsiębiorstw tego typu w 2009 r. utrzymywał się województwa podkarpackim (36,7%), a najniższy w warmińsko-mazurskim (23,9%). Z kolei pod względem wzrostu uzyskanych patentów i wynalazków w badanych latach dominowały województwa lubelskie i świętokrzyskie. Najmniejsze efekty w pozyskiwaniu tych produktów wystąpiły w podkarpackim i warmińsko-mazurskim.

5. Preferencje rozwojowe Polski Wschodniej do 2013 r. i źródła ich finansowania

Strategiczny rozwój społeczno-gospodarczy Polski Wschodniej w latach 2007-2013 opiera się na realizacji sześciu osi priorytetowych. Osie priorytetowe i nakłady na realizację zadań objętych tymi programami przedstawia tab. 2.

Tabela 2. Podział środków finansowych na osie priorytetowe zawarte w Programie Operacyjnym Rozwoju Polski Wschodniej na lata 2007-2013

Nazwa osi priorytetowych	Wkład do programu w tys. EUR			Struktura wkładu ogółem (w %)
	ogółem	w tym:		
		UE	krajowy	
I. Nowoczesna gospodarka	929 361,5	789 957,3	139 404,2	34,7
II. Infrastruktura społeczeństwa informacyjnego	300 140,8	255 119,7	45 021,9	11,2
III. Wojewódzkie ośrodki wzrostu	532 496,0	452 621,6	79 874,4	20,0
IV. Infrastruktura transportowa	776 919,2	660 381,4	116 537,8	29,0
V. Zrównoważony rozwój potencjału turystycznego opartego o warunki naturalne	55 882,4	47 500,0	8 382,4	2,1
VI. Pomoc techniczna	80 251,5	68 213,8	12 037,7	3,0
Razem	2 675 051,4	2 273 793,8	401 257,6	100,0

Źródło: *Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, s. 98.

Podział środków na osie priorytetowe wskazuje, że Program został ukierunkowany przede wszystkim na rozwój infrastruktury transportowej, infrastruktury wspierającej funkcje metropolitarne makroregionu oraz infrastrukturę na rzecz rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Realizacja projektów zawartych w Programie jest współfinansowana z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), w wysokości 2273,8 mln EUR, i z publicznych środków krajowych, w kwocie 401,2 mln EUR. Z puli EFRR wydzielono 68,2 mln EUR na realizację Priorytetu 8. Pomoc techniczna. Z pozostałej sumy 2205,58 mln EUR na poszczególne województwa Polski Wschodniej przypadło: lubelskie 508,57 mln, podkarpackie 487,48 mln, podlaskie 386,86 mln, świętokrzyskie 375,30 mln, warmińsko-mazurskie 447,37 mln¹⁶.

Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej jest komplementarny wobec regionalnych programów operacyjnych, ponieważ do tego makroregionu trafiają także środki z innych programów, takich jak: Kapitał Ludzki, Innowacyjna Gospodarka, Infrastruktura i Środowisko, Program Obszarów Wiejskich.

W ramach I osi priorytetowej Nowoczesna gospodarka preferencje uzyskuje także innowacyjność, która obecnie stała się siłą napędową rozwiniętej gospodarki opartej na wiedzy. Dlatego dla jej upowszechnienia zwiększa się dalsze zdolności instytucjonalne. Celem tego wzmocnienia jest tworzenie warunków do efektywnego wykorzystania istniejącego i nowego potencjału tego obszaru. Instytucjonalny kontekst to również zmiany w edukacji, ożywienie samorządności i przedsiębiorczości społeczeństwa. Praktycznym wykładnikiem tych inicjatyw jest m.in. budowa 8 parków naukowo-badawczych. Zadaniem tych ośrodków innowacyjności jest stworzenie przedsiębiorcom, zwłaszcza tym, którzy prowadzą działalność w obszarze nowoczesnych technologii, warunków do pogłębiania wiedzy. Natomiast dla unowocześnienia zaplecza naukowo-badawczego przewidziano wsparcie rozwoju infrastruktury wyższych uczelni w kwocie 1638 mln zł. Z tej dotacji dla uczelni województwa lubelskiego przypada 560 mln zł, dla podkarpackiego 345 mln zł, podlaskiego 178 mln zł, świętokrzyskiego 237 mln zł, warmińsko-mazurskiego 318 mln zł. Celem wsparcia jest przygotowanie szkół wyższych do aktywnego udziału w tworzeniu konkurencyjnej gospodarki poprzez wzmocnienie zaplecza naukowo-badawczego i podniesienie na wyższy poziom działalności dydaktycznej uwzględniającej współczesne wyzwania procesów gospodarowania.

Efektom tych przedsięwzięć ma być zwiększenie transferu nowoczesnej technologii do przedsiębiorstw i inwestorów w celu jej wdrażania w istniejących i nowo uruchamianych firmach, zdolnych do wytwarzania produkcji o światowych standardach, a więc wyrobów wysokiej techniki.

W tab. 3 przedstawiono stan wykorzystanych w latach 2007-2010 środków z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, przeznaczonych na realizację strategicznych zadań ujętych w Programie Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej.

¹⁶ *Przewodnik po Narodowej Strategii Spójności*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009, s. 22.

Dane zamieszczone w tab. 3 wskazują, że do końca grudnia 2010 r. zawarto umowy na ogólną kwotę 4300,418 tys. zł, co stanowi 47,3% środków dostępnych dla tego makroregionu. Najwięcej umów o dofinansowanie zadań – aż 32 – podpisano z beneficjentami w województwie lubelskim i opiewały one na sumę 1 029 299 tys. zł, która stanowi 49,3% przyznanych środków. Najmniej umów, bo tylko 5, podpisano z beneficjentami w województwie świętokrzyskim, ale na znaczną kwotę – 742 041 tys. zł, stanowiącą 47,9% przydzielonych środków.

Tabela 3. Poziom wykorzystania EFRR przez województwa Polski Wschodniej w latach 2007-2010

Województwa	Liczba zawartych umów	Alokacja EFRR w tys. PLN	Wartość podpisanych umów w części EFRR		Wnioski złożone o płatności w części EFRR		
			w tys. PLN	w % do alokacji	w tys. PLN	w % do alokacji	w % do podpisanych umów
Lubelskie	32	2 089 555	1 029 279	49,3	268 371	12,8	26,1
Podkarpackie	13	2 010 796	967 215	48,1	363 186	18,1	37,5
Podlaskie	12	1 595 756	760 546	47,7	306 459	19,2	40,3
Świętokrzyskie	5	1 548 094	742 041	47,9	170 139	11,0	22,9
Warmińsko-mazurskie	11	1 845 344	801 337	43,4	209 740	11,4	26,2
Razem	73	9 089 545	4 300 418	47,3	1 317 895	14,5	30,6

Źródło: *Rozwój Polski Wschodniej w liczbach 2010*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa oraz obliczenia własne.

Uwzględniając wartość zawartych umów na poziomie 47,3% w stosunku do całości alokacji środków EFRR oraz biorąc pod uwagę fakt, że lata 2007-2010 były w dużej mierze okresem przygotowawczym do realizacji zadań wynikających z przyjętych programów, można uznać ten stan za zadowalający. Natomiast niepokój budzi skromny poziom zaawansowania płatności ze środków EFRR, który w stosunku do alokacji funduszu wyniósł do końca 2010 r. tylko 14,5%, a w relacji do wartości podpisanych umów – 30,6%. W zgłoszonych płatnościach przodują województwa podkarpackie i podlaskie, natomiast pozostałe wykazały się słabą aktywnością w tym zakresie. Zatem ważne jest nie tylko podpisywanie umów z wykonawcami, ale również bieżące monitorowanie efektów osiągniętych z tak dużych nakładów powierzonych beneficjentom. Należy przy tym mieć na uwadze fakt, że od zakresu wykorzystania funduszy przekazanych przez UE na rzecz makroregionu zależy tempo nadrobienia dystansu rozwojowego wobec wysoko rozwiniętych krajów Europy Zachodniej.

6. Podsumowanie

Ocena i analiza podstawowych wskaźników innowacyjności w województwach Polski Wschodniej wykazała, że w okresie 2000-2009 nastąpił znaczny wzrost PKB *per*

capita, nakładów inwestycyjnych, nakładów na B+R, nakładów na innowacje produktowe i procesowe w przemyśle, ale tylko w województwach podkarpackim, podlaskim i świętokrzyskim. Na ogół pozytywnie należy ocenić wzrost zgłoszonych wynalazków i udzielonych patentów. W tej sferze największe osiągnięcia w 2009 r. uzyskały województwa lubelskie i świętokrzyskie.

Trzeba podkreślić, że do sukcesów tych przyczyniła się w dużej mierze realizacja Programu Operacyjnego Rozwoju Polski Wschodniej 2007-2009. Jego uruchomienie stworzyło duże szanse dla tych regionów poprzez podniesienie na wyższy poziom nauki, gospodarki, komunikacji i atrakcyjności inwestycyjnej. Dzięki znacznym instrumentom finansowym pochodzącym z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w I etapie realizacji programu, czyli w latach 2007-2010, stworzono podstawy do rozwoju innowacyjności w makroregionie. Ich efektem jest instytucjonalne wzmocnienie otoczenia biznesu i unowocześnienie infrastruktury wyższych uczelni w celu zwiększenia ich zdolności naukowo-badawczej i podniesienie jakości systemu edukacyjnego, zgodnie z ideą, że rozwijanie odpowiednich struktur instytucjonalnych zmierza do stworzenia gospodarki o znamionach innowacyjnych, a więc zdolnej do ustawicznego wdrażania innowacji procesowych, produkcyjnych, organizacyjnych i marketingowych. Dlatego też kluczowe znaczenie dla utrzymania tej tendencji rozwojowej będzie miało większe wykorzystanie wyników prac badawczo-rozwojowych wykonywanych przez wyższe uczelnie i ośrodki innowacyjności, poprzez oferowanie ich firmom i organizacjom gospodarczym do zastosowania w praktyce.

Z analizy porównawczej wynika również, że w 2009 r. w makroregionie odnotowano spadek udziału przedsiębiorstw w grupach, które ponosiły nakłady na innowacje produktowe i procesowe w przemyśle. Konsekwencją tego regresu jest m.in. niski poziom przychodów netto ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych, których udział w sprzedaży ogółem w 2009 r. wyniósł: w województwie lubelskim 8%, podlaskim 10,5%, świętokrzyskim 6,8%, warmińsko-mazurskim 12,7%; W jego w efekcie średni wskaźnik krajowy ze sprzedaży wyrobów wysokiej techniki w 2009 r. ukształtował się zaledwie na poziomie 11,3%. Osłabienie tej sfery innowacyjności mogło nastąpić w wyniku spowolnienia wykorzystania przyznanych funduszy unijnych w latach 2007-2009. Należy zatem zwrócić baczną uwagę na sprawność i zdolność administracji samorządowej do zarządzania tymi funduszami.

Mimo inercji dostrzeżonej w niektórych dziedzinach ekonomiczno-społecznych makroregionu, realizacja Programu Operacyjnego Rozwoju Polski Wschodniej, jako pierwszego strategicznego wymiaru polityki regionalnej, posłuży w następnych latach do ujednoczenia strategicznego planowania rozwoju, pozwalającego na zaprogramowanie spójnych i komplementarnych działań w ramach średnio- i długookresowych celów, niezbędnych dla przyspieszenia rozwoju tego makroregionu.

Literatura

- Innowacyjne Fundusze Europejskie na innowacyjne inwestycje. Narodowe Strategie Spójności*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie. Synteza*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.
- Krajowy Program Reform na lata 2005-2008*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2005.
- Narodowa Strategia Spójności 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
- Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
- Przewodnik po Narodowej Strategii Spójności*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009.
- Rocznik Statystyczny Województw 2001*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Województw 2010*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Rozwój Polski w liczbach 2009*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa
- Rozwój Polski w liczbach 2010*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2006.
- Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do 2020 r.*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2008.
- Śniadek A., *Innowacyjność przedsiębiorstw przemysłowych regionu zachodnio-pomorskiego w latach 1997-2003*, [w:] *Innowacje w działalności przedsiębiorstw w integracji z Unią Europejską*, red. W. Janasz, Difin, Warszawa 2005.
- Uchwała nr 105 Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2000 r. w sprawie przyjęcia Narodowej Strategii i Rozwoju Regionalnego 2001-2006, MP 2000, nr 43, poz. 851.
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym, DzU 1994, nr 89, poz. 415.
- Ustawa z dnia 12 maja 2000 r. o zasadach wspierania rozwoju regionalnego, DzU 2000, nr 48, poz. 550.

INNOVATION OF THE MACRO-REGION OF EASTERN POLAND IN THE YEARS 2000-2013. PROBLEMS, TRENDS, PERSPECTIVES

Summary: This publication presents the problem of innovation and its development in the context of the Operational Program for the Development of Eastern Poland 2007-2013 – covering five provinces. The first part of this publication brings us closer to the regional policy, which since the year 2000 has formed the basis for economic development in the provinces, which has been reflected in numerous programs initiating the formation of the modern economy. The next part of the article tries to assess innovation in the area of Eastern Poland on the basis of selected regional indicators which create a competitive economy, and identifies the scientific-research and institutional potential inspiring new innovative processes in the economy of Eastern Poland. The final part of this article emphasizes that the success of the innovative economy in the area of Eastern Poland will largely depend on the degree of utilizing the EU funds.